

Niniejszy materiał opisuje zasady pracy wychowawczej w ramach systemu instrumentów metodycznych zaproponowanego przez ZIM. **Fragменты zapisane kursywą mają charakter poradnictwa, pozostałe zaś regulaminu.** Regulamin SIM doprecyzowuje jego postanowienia, zwłaszcza w sytuacjach brzegowych, ale w razie wyraźnego konfliktu obu dokumentów **niniejszy materiał na pierwszeństwo.**

Nowy System Instrumentów Metodycznych dla drużynowego drużyny starszoharcerskiej oraz drużyny wielopoziomowej zrzeszającej harcerzy starszych

(wersja robocza z dnia 14.01.2020)

Autorzy: phm. Joanna Karczewska, instruktorzy ZIM

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy,

Przedstawiamy Ci nowy system instrumentów metodycznych ZHP (SIM). Mamy nadzieję, że niezależnie od tego, czy Twój staż na funkcji jest długi, czy objąłeś/objęłaś ją niedawno, będzie Ci łatwo z niego korzystać, a Twoje harcerki i harcerze będą chętnie się rozwijać za pomocą odnowionych instrumentów.

Jednocześnie konstrukcja SIM ma sprawić, że w typowych przypadkach Twój harcerze starsi będą mogli korzystać z rozpisanych propozycji bez konieczności ich modyfikowania. Nie znaczy to jednak, że w mniej typowych przypadkach Twoje możliwości reagowania na szczególne potrzeby konkretnych harcerzy byłyby mniejsze – proponowany SIM jest elastyczny i daje Ci spore możliwości indywidualizacji prób tam, gdzie Twoim zdaniem będzie to potrzebne.

W ramach nowego SIM masz do dyspozycji następujące narzędzia – instrumenty metodyczne:

- próbę harcerza
- próbę starszoharcerską
- stopnie
- sprawności
- tropy
- wyzwania

Próba harcerza ma na celu zapoznanie się przez kandydata z harcerskimi ideałami, zasadami działania i zwyczajami, tak by mógł podjąć świadomą decyzję, czy chce złożyć Przrzeczenie Harcerskie. Nie ma ona być wyzwaniem, trudnością do pokonania, a jedynie zapewnić możliwość złożenia Przrzeczenia, które kandydat będzie rozumiał.

Celem tej próby jest zrozumienie przez kandydata czym jest harcerstwo i czego w związku z tym się od niego wymaga, a co mu daje, a nie osiągnięcie przez niego "szczytu ideałów" - nad tym będzie pracował po otrzymaniu Krzyża Harcerskiego, za pośrednictwem instrumentów metodycznych. Próba harcerza jest wejściem na tę ścieżkę, nie zaś całą drogą.

Próba starszoharcerska ma na celu wprowadzenie kandydata w działanie w metodyce starszoharcerskiej. Ma wspierać jego przejście do kolejnej metodyki oraz pomóc mu zapoznać się z jej symbolami. Tak jak próba harcerza nie ma być trudnością do pokonania. Ma być możliwością zapoznania się z nowymi realiami, w jakich kandydat się znalazł po zmianie grupy metodycznej. Próba ta nie jest w żaden sposób powiązana ze zdobywaniem stopni, można ją realizować równolegle z próbą na stopień.

Stopnie są „instrumentem-matką” pozwalającym harcerzom starszym rozwijać się całościowo i równomiernie, jednocześnie zapewniając osiąganie przez każdego z nich pewnych minimalnych kompetencji oczekiwanych na poszczególnych etapach rozwoju. Próby na poszczególne stopnie składają się z określonych zadań podstawowych oraz zdobywania pozostałych instrumentów metodycznych – sprawności, tropów i wyzwań. Jeśli zajdzie taka potrzeba, drużynowy może rozszerzyć standardowy schemat próby o maksymalnie trzy zadania uzupełniające, potrzebne danemu harcerzowi starszemu.

Zadania podstawowe są również kanwą do planowania programu zastępu/drużyny. Plan pracy drużyny powinien być tak przygotowany, że harcerz realizuje większość zadań podstawowych w ramach zbiórek i wyjazdów drużyny.

Sprawności są potwierdzeniem umiejętności (kompetencji) w działaniu. Sprawność jest potwierdzeniem, że harcerz starszy posiada określone umiejętności i potrafi z nich korzystać, co udowodnił przez wykonanie konkretnych zadań. Sprawności rozwijają przede wszystkim umiejętności, w dalszej zaś kolejności – wiedzę i tożsamość harcerską. Sprawności są implementacją uczenia w działaniu, stymulują głównie rozwój fizyczny i intelektualny.

Wszystkie programy sprawności zostały przepisane od nowa, z dostosowaniem do dzisiejszych realiów i zainteresowań dzieci. Zasady zdobywania sprawności są teraz mniej sformalizowane i oferują drużynowemu większą elastyczność. Harcerzom starszym będzie teraz łatwiej wybrać samemu sprawność,

a w razie potrzeby drużynowemu łatwiej modyfikować programy, dzięki pojawieniu się idei poziomu danej sprawności.

Programy sprawności umożliwiają w większości przypadków rozpoczęcie zdobywania sprawności, bez konieczności układania bądź przerabiania próby.

Tropy są instrumentami zdobywanymi zespołowo. Celem tropów jest rozwijanie kompetencji współpracy w grupie, kluczowej w dzisiejszym świecie (rozwój społeczny) oraz wspieranie postawy służby i braterstwa. Jednocześnie tropy starszoharcerskie wspomagają funkcjonowanie zastępów, wspierając typowy schemat ich działania – zastęp sam wybiera sobie rzeczy do robienia, dzieli się zadaniami, potem zaś wspólnie je wykonuje i podsumowuje.

Wyzwania są nowością w SIM. Są to indywidualne, mało sformalizowane próby mające na celu rozwinięcie harcerki starszej i harcerza starszego w obszarze duchowym, emocjonalnym i silnej woli. Wyzwanie jest indywidualną próbą charakteru harcerza starszego. Ma ono skłonić go do zmierzenia się z wybraną trudnością i w ten sposób wzmocnienia swego ducha i siły woli, zaś po pokonaniu trudności – wzmocnienia poczucia własnej wartości. Dzięki podjęciu i zrealizowaniu wyzwania wychowanek ma się przekonać, że może i powinien pracować nad sobą – że dzięki sile woli potrafi zmienić się na lepsze. Podstawą tworzenia wyzwań jest Prawo Harcerskie.

Do tej kategorii przeniesione zostały niektóre dawne sprawności, ukierunkowane nie na rozwijanie faktycznych umiejętności, a na pracę z duchem, emocjami i siłą woli np. Robinson, Szara lilijka.

Poniżej wielokrotnie spotkasz się z przypisaniem konkretnych zadań drużynowemu. Jeśli uznasz, niemal wszystkie z nich możesz przekazać wskazanym członkom swej kadry, biorąc pod uwagę ich świadomość wychowawczą. Przykładowo, możesz przekazać przybocznym lub zastępowym układanie prób na stopnie czy zatwierdzanie wyzwań proponowanych przez harcerzy.

Jedyną czynnością, której nie da się w ten sposób przenieść na kadrę drużyny, jest wydawanie rozkazów potwierdzających określone decyzje.

Wspierając harcerzy w pracy z instrumentami metodycznymi, nie wahaj się szukać inspiracji. Dużym wsparciem, zwłaszcza przy planowaniu tropów, będą m.in. propozycje programowe ZHP, które znajdziesz na stronie www.cbp.zhp.pl.

Życzymy powodzenia! W razie jakichkolwiek pytań, skontaktuj się z metodykiem - swoim opiekunem z pilotażu.

Instruktorzy Zespołu projektowego ds. reformy instrumentów metodycznych

1. PRÓBA HARCERZA

Próbę harcerza powinien przejść każdy harcerz starszy czy harcerka starsza dołączający do ZHP. Jej celem jest zapoznanie kandydata z harcerstwem i przygotowanie do świadomego złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego. W takim przypadku należy również połączyć próbę harcerza z próbą starszoharcerską (poniżej znajdziesz więcej informacji). Jeśli harcerz starszy bądź harcerka starsza złożyli kiedyś Przyrzeczenie Harcerskie nie ma konieczności przechodzić tej próby raz jeszcze.

Próba harcerza nie jest wyzwaniem do pokonania – lista zadań wchodzących w jej skład jest stała i nie powinna stwarzać realnego ryzyka, że chętny kandydat mimo faktycznych starań nie zdoła próby zrealizować.

Sposób zdobywania

Próba harcerza realizowana jest indywidualnie, częściowo na zbiórkach zastępu i drużyny, częściowo poza nimi.

Program instrumentu

Próba harcerza realizowana jest według stałej listy zadań do wykonania. Środowiska mogą rozszerzyć próbę harcerza o elementy własnej tożsamości; powinno to wówczas przyjąć formę jednolitą dla wszystkich kandydatów i nie powinno istotnie zwiększyć trudności ani pracowitości próby. Celem jest tu poznanie obrzędowości i charakterystyki środowiska, nie zdobycie całej wiedzy harcerskiej.

Materiały dla wychowanków

Kartę próby harcerza znajdziesz na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż starszoharcerskich instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane z próbą harcerza".

Czas trwania próby

Czas realizacji próby harcerza nie powinien przekroczyć 6 miesięcy. Jeśli kandydat nie zrealizuje w tym czasie zadań próby, należy przeanalizować, czy faktycznie stara się on zostać harcerzem i przedyskutować z nim wymagania stawiane członkom ZHP. Jeśli rozmowa ta nie doprowadzi do rychłego dokończenia próby,

należy ją zamknąć z wynikiem negatywnym. Taki rozwój wypadków nie uniemożliwia kandydatowi otwarcia próby harcerza ponownie.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Realizacja próby harcerza rozpoczyna się na jednej z pierwszych zbiórek, w której uczestniczy kandydat. Próbę harcerza otwieramy, gdy zdecyduje, że chce przynajmniej na razie przychodzić na zbiórki. Należy mu wówczas przekazać kartę próby zawierającą jasno sformułowane zadania do wykonania oraz określić, kto i w jakiej formie potwierdzi ich wykonanie.

Po zrealizowaniu zadań próby harcerza kandydat zgłasza ten fakt zastępowemu. Zrealizowanie próby harcerza oznacza automatycznie dopuszczenie kandydata do złożenia Przysiężenia Harcerskiego.

Po zrealizowaniu przez kandydata próby harcerza drużynowy powinien umożliwić mu złożenie Przysiężenia Harcerskiego. W żadnym wypadku czas oczekiwania na Przysiężenie nie może przekroczyć 3 miesięcy.

Rola opiekuna

Ponieważ próba harcerza przebiega według stałego dla wszystkich harcerzy w drużynie programu, opieka nad nią sprowadza się do monitorowania postępów i ewentualnie udostępniania kandydatowi potrzebnych informacji. Naturalnym opiekunem próby harcerza jest zastępowy kandydata.

2. PRÓBA STARSZOHARCERSKA

Naramiennik starszoharcerski pełni funkcję oznaczenia przynależności do środowiska starszoharcerskiego, ale również przebytej próby starszoharcerskiej. To znaczy, że jeśli harcerz starszy nie działa w drużynie bądź zastępie starszoharcerskim nie powinien realizować próby.

Rolę zastępu starszoharcerskiego obok klasycznego zastępu złożonego z harcerzy starszych może pełnić także Zastęp Zastępowych drużyny harcerskiej lub wielopoziomowej jeśli spotyka się na własnych zbiórkach realizowanych w ramach metodyki starszoharcerskiej.

Naramiennik starszoharcerski jest oznaczeniem przynależności harcerza starszego do grupy metodycznej. Nie jest zatem noszony przez metodyków starszoharcerskich, którzy nie przynależą do tej metodyki, ale pracują z nią jako kadra.

Sposób zdobywania

Próba starszoharcerska jest realizowana indywidualnie, zaraz po przystąpieniu do drużyny starszoharcerskiej lub zastępu starszoharcerskiego.

Jeśli kandydat nie ma złożonego Przyrzeczenia Harcerskiego próba harcerza powinna być naturalnie połączona z próbą starszoharcerską, a moment nadania naramiennika starszoharcerskiego powinien być też momentem złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego. Jeśli jednak był wcześniej harcerzem i zrealizował już próbę harcerską realizuje próbę starszoharcerską jako oddzielny instrument.

Program instrumentu

Warunkiem zdobycia naramiennika starszoharcerskiego jest odbycie próby starszoharcerskiej, zawierającej:

- działanie w środowisku starszoharcerskim,
- zapoznanie się z symboliką Starszoharcerskiej Róży Wiatrów oraz dewizą starszoharcerską,
- zrealizowanie jednego wybranego wyzwania.

Wskazane jest, aby w ramach działania w nowych środowisku poznać przy tej okazji jego tradycje, bohatera i obrzędowość.

Materiały dla wychowanków

Materiał dla harcerza starszego zawierający informacje nt. symboliki Róży Wiatrów oraz dewizy starszoharcerskiej znajdziesz m.in. na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż wędrowniczych instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane z próbą harcerza". UWAGA: Docelowo plik „Przygotowanie do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego dla harcerzy starszych” będzie miał także sekcję poświęconą zadaniom próby starszoharcerskiej, już teraz zawiera opis symboliki:

Dewiza starszoharcerska:

Znajdź swój kierunek!

Starszoharcerska Róża Wiatrów - symbolika:

Róża wiatrów wskazuje cztery kierunki, obszary, w których każdy harcerz powinien poszukiwać ścieżki rozwoju: intelektualnym, społecznym, duchowym i emocjonalnym oraz fizycznym.

Sama róża przypomina, że rozwój w każdym obszarze powinien być zrównoważony. Nie można rozwijać jednej części zapominając o innych, gdyż wtedy i sama róża wypacza się do czegoś co bardziej przypomina

ostrze włóczni. Dla harcerzy starszych jest szczególnym symbolem, gdyż oni najbardziej ze wszystkich grup metodycznych, poszukują swojego miejsca na świecie, nowych pasji oraz miejsc, w których mogą być przydatni. To oni sprawdzają wiele różnych ścieżek, szlaków i dróg, wypuszczając się poza swoje dotychczasowe granice. W takich właśnie sytuacjach róża wiatrów ma przypominać o właściwym kierunku i w przypadku zbłądzenia pomagać wrócić na właściwy szlak. To dzięki niej każdy z nas może obrać właściwy kierunek: w harcerstwie, w szkole, w pracy, w życiu.

Czas trwania próby

Zalecany czas realizacji próby starszoharcerskiej to 1-3 miesiące (również, gdy jest to próba łączona z próbą harcerza). Jeśli kandydat nie zrealizuje w tym czasie zadań próby, należy przeanalizować czy faktycznie stara się on dołączyć do wędrowniczego grona i przedyskutować z nim wymagania stawiane członkom ZHP. W szczególnych przypadkach można próbę przedłużyć o kilka tygodni dając szansę na dokończenie zadań. Jeśli to nie doprowadzi do rychłego dokończenia próby, należy ją zamknąć z wynikiem negatywnym. Taki rozwój wypadków nie uniemożliwia kandydatowi otwarcia próby wędrowniczej ponownie w późniejszym czasie.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie realizacji próby starszoharcerskiej następuje w momencie rozpisania próby z opiekunem i zaakceptowania jej przez drużynowego bądź radę drużyny. Powinno to nastąpić podczas pierwszych miesięcy bytności kandydata w drużynie.

Jeśli w ramach współpracy z drużyną harcerską drużynowi ściśle współpracują w ramach przygotowania harcerzy do przejścia do drużyny starszoharcerskiej taką próbę można rozpocząć nawet wcześniej.

Po zrealizowaniu zadań próby starszoharcerskiej kandydat zgłasza ten fakt zastępowemu. Zrealizowanie próby oznacza przyjęcie do grupy harcerzy starszych i jest oznaczone wręczeniem naramiennika starszoharcerskiego. Czas oczekiwania na obrzędowe nadanie naramiennika nie powinien przekroczyć 3 miesięcy.

Warto go przyznać po typowej formie pracy dla tej metodyki, na przykład po ciekawym zwiadzie terenowym.

Rola opiekuna

Opiekun próby starszoharcerskiej odpowiada za wprowadzenie kandydata w środowisko harcerzy starszych, zapoznanie go z tradycjami oraz dewizą i symboliką, ale również za wsparcie w wymyślaniu wyzwania. Do

jego zadań w trakcie próby dochodzi motywowanie kandydata do angażowania się w życie drużyny, a na sam koniec również ewaluacja próby oraz zorganizowanie nadania naramiennika starszoharcerskiego.

Opiekun próby powinien sam wcześniej przejść próbę starszoharcerską.

3. STOPNIE

Stopnie to indywidualny instrument metodyczny, mający na celu stymulowanie wszechstronnego i równomiernego rozwoju kandydata we wszystkich sferach uwzględnionych w Harcerskim Systemie Wychowawczym.

Sposób zdobywania

Złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego nie jest warunkiem otwarcia próby na stopień kandydatowi, który dopiero wstąpił do ZHP, niemniej powinno ono nastąpić **przed zamknięciem próby na pierwszy stopień**. Ani otwarcie, ani zamknięcie próby na stopień **nie wymaga posiadania naramiennika starszoharcerskiego**.

Drużynowy wraz z kandydatem dobierają stopień **odpowiedni dla etapu rozwoju kandydata**. Na poziomie metodycznym starszoharcerskim najodpowiedniejsze będą trzeci i czwarty stopień harcerski:

- a. pionierka/odkrywca, zdobywane na ogół w wieku 13-15 lat,
- b. samarytanka/ćwik, zdobywane na ogół w wieku 14-16 lat.

Podanych tu granic wiekowych nie wolno traktować jako sztywnych, nie ma także zasady zdobywania stopni po kolei – stopień zawsze dobieramy według aktualnych potrzeb rozwojowych.

W uzasadnionych sytuacjach harcerze starsi mogą zdobywać także piąty stopień, tj. HO. Jeśli harcerz starszy trafił do drużyny starszoharcerskiej z niezamkniętą próbą na stopień tropicielki/wywiadowcy, która nie jest otwarta dłużej niż rok lub zostały w niej do zrealizowania ostatnie podpunkty, które harcerz starszy zakończy mniej więcej w ciągu 6 miesięcy powinien dokończyć realizację tej próby. Nie należy jednak otwierać stopni z metodyki harcerskiej w drużynie starszoharcerskiej.

Stopnie mogą realizować zarówno osoby zrzeszone w jednostkach pracujących metodyką starszoharcerską, jak i harcerze starsi będący kadrą innych jednostek.

Stopnie zdobywane są indywidualnie. Podstawą realizacji prób na stopnie są **działania na zbiórkach i formach wyjazdowych zastępu i drużyny**, jedynie wyzwania można realizować poza działaniami harcerskimi.

Program instrumentu

Próba na stopień jest złożona z listy konkretnych zadań podstawowych (realizują one jednocześnie częściowo niektóre sprawności na określonym poziomie trudności) oraz wymogu zdobycia określonej liczby pozostałych instrumentów: sprawności, wyzwań i tropów.

Na każdy kolejny stopień składa się zdobycie poniższych instrumentów metodycznych:

Poziom stopnia	sprawności	tropy	wyzwania
>	4 × ***	2	1-3
>>	4 × ***	2	1-3

W razie potrzeby drużynowy (opiekun próby) może także dodać do próby danego kandydata **maksymalnie 3 zadania uzupełniające**, które zapewnią wszechstronny kształt próby, pokrywając obszary pominięte przy dobieraniu instrumentów metodycznych. Mogą tu być ujęte zadania związane z tradycją, zwyczajami lub bohaterem środowiska, o ile jest to powiązane z ideą stopnia.

Podstawą pracy ze stopniami harcerskimi jest **idea stopnia**. Zaczynamy od przeanalizowania wraz z kandydatem różnic między jego postawą i poziomem wyznaczonym ideą stopnia. Na tej podstawie wybiera się wyzwania, a być może także sprawności. **O ile należy je wybrać w momencie otwierania próby, można je zmienić w trakcie**, jeśli zajdzie taka potrzeba – zapewnia to elastyczność wobec postępującego rozwoju i zmieniających się zainteresowań kandydata przy jednoczesnej kontroli całościowego rozwoju przez drużynowego. Można też wybrać instrumenty przed otwarciem próby, aby podopieczny miał jasne cele do osiągnięcia, a w trakcie jej trwania zweryfikować dobrane instrumenty i zaktualizować je uwzględniając rozwój i zmiany jakie zaszły w podopiecznym od czasu otwarcia próby.

Zadania podstawowe stopnia mają na celu zapewnić każdej harcerce starszej i każdemu harcerzowi starszemu opanowanie minimalnego zestawu kompetencji niezbędnych na danym etapie rozwoju. **Zadań tych nie modyfikujemy.**

Jeśli kandydat opanował już daną kompetencję przed otwarciem próby, wypracujcie wspólnie formę potwierdzenia tego faktu – np. demonstracji przez kandydata. W takiej sytuacji nie należy

formułować zadań na wyższym poziomie trudności – właściwą drogą będzie szybsze zrealizowanie przez kandydata próby na stopień i otwarcie kolejnej.

Ponieważ próby na stopnie obejmują też zdobywanie innych instrumentów metodycznych, dopuszczalne jest **zaliczenie w poczet próby na stopień instrumentów zdobytych przed jej otwarciem**, o ile nie były one częścią wcześniejszej próby na stopień. Zasada ta dotyczy maksymalnie połowy liczby sprawności i tropów wymaganych na dany stopień; nie dotyczy ona wyzwań.

Materiały dla wychowanków

Przy układaniu próby i jej prowadzeniu warto posługiwać się gotowymi szablonami kart prób na poszczególne stopnie. Znajdziesz je na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż starszoharcerskich instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane ze stopniami".

Czas trwania próby

Optymalny czas trwania prób na stopnie to 9-12 miesięcy w przypadku zarówno pionierki/odkrywcy jak i samarytanki/ćwika.

Są to wytyczne, nie sztywne ramy, tym niemniej błędem byłoby układanie prób wyraźnie dłuższych niż wskazano, gdyż świadczyłoby to o niepotrzebnym rozbudowywaniu próby. Trzeba też pamiętać, że dla osób w wieku starszoharcerskim zbyt długi okres próby staje się abstrakcyjny i z taką próbą bardzo trudno im się identyfikować. Jeśli za to kandydat zrealizuje próbę szybciej niż założono, zdecydowanie nie należy odwlekać przyznania stopnia – sytuacja taka byłaby niezwykle demotywująca.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Otwarcie i zamknięcie próby na stopień ogłaszane są w rozkazie drużynowego. O zamknięciu próby decyduje rada drużyny z drużynowym na czele, po zasięgnięciu opinii opiekuna próby. Przyznanie stopnia powinno nastąpić w obrzędowy sposób na forum drużyny.

Rola opiekuna

Próby na stopnie układa i prowadzi drużynowy lub inna wskazana przez niego osoba.

Układanie próby wymaga całościowego oglądu rozwoju kandydata na różnych płaszczyznach i takiego dobrania zadań uzupełniających i innych instrumentów, by realizacja próby w sposób pośredni doprowadziła kandydata do osiągnięcia poziomu określonego ideą stopnia. Wymaga to sporej

świadomości wychowawczej i co do zasady jest zadaniem dla instruktora, w ostateczności – członka ZHP po kursach: przewodnikowskim i drużynowych harcerskich.

Poza drużynowym może to być przyboczny, zastępowy w wieku przynajmniej wędrowniczym lub wędrownik zaakceptowany przez radę drużyny po wzięciu pod uwagę wymagań tej roli.

Kontrolowanie wykonania samych zadań nie wymaga tak dużej świadomości wychowawczej i naturalne będzie powierzenie go zastępowemu.

4. SPRAWNOŚCI

Sposób zdobywania

Sprawności harcerskie zdobywane są indywidualnie, na poziomie starszoharcerskim – głównie w ramach działań zastępu i drużyny, ale mogą też być zdobywane w życiu pozaharcerskim.

Członkowie zastępu czy drużyny mogą zdobywać tę samą sprawność równolegle, również w ramach wspólnych działań (np. zbiórki o danej tematyce), ale każdy z kandydatów zdobywa sprawność indywidualnie i tak też jest z jej zadań rozliczany.

Choć sprawności stanowią element prób na stopnie mogą być realizowane także poza próbą na stopień.

Program instrumentu

Sprawności występują na czterech poziomach trudności, oznaczanych odpowiednią liczbą gwiazdek. Harcerze starsi zdobywają sprawności na poziomach dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych i posiadanych już umiejętności. Nie ma obowiązku zdobywania sprawności z danej serii tematycznej wszystkich po kolei.

Nie ma jednak sensu zdobywanie sprawności o poziomie trudności niższym od już zdobytej w danej serii.

Sprawności harcerskie realizowane są według programów sprawności. Drużynowy powinien modyfikować te programy jedynie w wyjątkowych sytuacjach, np. gdy warunki zewnętrzne (miejsca zamieszkania, dostęp do sprzętu, uwarunkowania rodzinne, zdrowotne itp.) uniemożliwiają zrealizowanie zadania ujętego w programie. Uelastycznieniu programów sprawności służą idee poziomów trudności - wskazując w sposób bardziej ogólny oczekiwania stawiane wobec kandydata w danej gwiazdce. W razie potrzeby można na ich podstawie ułożyć alternatywne zadania.

Modyfikowanie zadań nie powinno owocować zmianą trudności sprawności – nieuzasadnione obniżanie wymagań podważa wychowawczy sens sprawności, zaś ich znaczne zawyżanie dezorganizuje system instrumentów jako całość.

Jednocześnie nie oznacza to, że podane zadania należy realizować dosłownie. Wyznaczają one pewien poziom trudności zadań, z którymi powinien zmierzyć się harcerz i zmierzenie się z którymi pozwoli mu nabyć praktyczne zdolności na poziomie uzasadniającym przyznanie sprawności.

Jeśli zatem zadanie sugeruje przygotowanie potrawy i podaje jako przykład pierogi, wiemy, że zadanie alternatywne będzie zakładało przygotowanie potrawy na ciepło, w którą należy włożyć nieco więcej pracy i wykorzystać jakiś przepis, zatem posmarowanie kromki chleba masłem nie będzie równoważne. Wiemy natomiast, że przygotowanie w to miejsce gulaszu, spaghetti z sosem własnym (nie ze słoika) lub dania jednogarnkowego będzie wymagało od harcerza skorzystania z przepisu, aby osiągnąć efekt w postaci pożywnej, własnoręcznie przygotowanego ciepłego posiłku i da mu jednocześnie zdolność przygotowywania takich posiłków w przyszłości. Nabycie tej zdolności jest celem sprawności, zatem każde zadanie alternatywne, które doprowadzi harcerza do jej pozyskania jest akceptowalne.

Lista sprawności ujęta w programie jest otwarta. Dodawanie do niej kolejnych sprawności wymaga zatwierdzenia ich przez Wydział Wsparcia Metodycznego Głównej Kwatery ZHP.

Funkcjonujące w niektórych środowiskach sprawności o charakterze tożsamościowym lub okolicznościowym najlepiej przekształcić w odznaki zdobywane poza schematem stopni i sprawności.

Część podstawowych zadań stopni harcerskich pokrywa się z zadaniami konkretnych sprawności z danej dziedziny. Dzięki temu realizującemu próbę na stopień harcerzowi łatwiej jest wykonać brakujące zadania i zdobyć odpowiednie sprawności, ale nie ma takiego wymogu – jeśli woli, może w ramach stopnia zdobyć od początku sprawności w innych, interesujących go obszarach.

Materiały dla wychowanków

Programy sprawności artystycznych, ekonomicznych, naukowych, przyrodniczych, sportowych znajdziesz na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce Pilotaż starszoharcerskich instrumentów metodycznych jako "Materiały powiązane ze sprawnościami".

Czas trwania próby

Nie jest określony.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie zdobywania sprawności wymaga co do zasady jedynie decyzji kandydata, który informuje o tym drużynowego. Jeśli jednak program sprawności wymaga modyfikacji, może tego dokonać tylko drużynowy.

Dostosowanie sprawności do specyficznych sytuacji lub potrzeb kandydata wymaga szerokiej świadomości wychowawczej i dlatego co do zasady powinni się tym zajmować instruktorzy. Nie należy powierzać tego zadania zastępowym niebędącym instruktorami.

Po zrealizowaniu zadań programu sprawności kandydat zwraca się do rady drużyny o zamknięcie próby i przyznanie sprawności. Po pozytywnym zamknięciu próby przez radę drużyny sprawność przyznaje rozkazem drużynowy.

Nie chodzi o żadne formalne „wnioskowanie do rady drużyny”, a jedynie o zadeklarowanie przez kandydata, że wykonał zadania próby i w swojej opinii zasłużył na sprawność. Naturalnym pośrednikiem między harcerzem i radą drużyny jest tu jego zastępowy.

Rola opiekuna

Ponieważ programy sprawności sformułowane są w kategoriach konkretnych zadań do wykonania, ich potwierdzenie wymaga jedynie wiedzy z danej dziedziny, niekoniecznie zaś świadomości wychowawczej. Dzięki temu możesz wraz z kandydatem zgodzić się na potwierdzanie zadań przez konkretne osoby z szerokiego grona: zastępowego, członków drużyny, rodziców, specjalistów z danej dziedziny itd.

Jeśli drużyna ma taką tradycję, możecie potwierdzać wykonanie zadań w inny sposób, np. na grze lub biegu sprawdzającym umiejętności. Dbaj jednak, by zaliczanie sprawności nie przekształciło się w sztuczny egzamin praktyczny – forma taka ma sens tylko w przypadku symulacji z pierwszej pomocy.

5. Tropy

Sposób zdobywania

Trop jest instrumentem metodycznym zdobywanym **w zastępie**.

Trop starszoharcerski jest po prostu ujęciem standardowego sposobu funkcjonowania zastępu w formę instrumentu metodycznego, o ograniczonych do minimum wymogach formalnych. Zastęp sam wybiera

sobie rzeczy do robienia, dzieli się zadaniami, potem zaś wspólnie je wykonuje i podsumowuje. Ich zdobywanie poza rozwojem harcerzy wzmacnia także funkcjonowanie systemu małych grup w drużynie.

Trop jest przedsięwzięciem zastępu, **wybijanym oddolnie i realizowanym autonomicznie, pod kierunkiem zastępowego**. Każdy z członków zastępu może zdecydować o wspólnym wyborze tropu, ale też powinien być współodpowiedzialny za przynajmniej jedno z zaplanowanych zadań.

Najczęściej jest on zdobywany w ramach zbiórek zastępu, ale elementem tropu mogą być także indywidualne działania harcerzy poza zbiórkami.

Indywidualne działania harcerzy poza ziórkami dotyczą najczęściej przygotowywania elementów potrzebnych później do wspólnego przedsięwzięcia.

Trop starszoharcerski realizujemy **w trzech krokach**. Pierwszym krokiem będzie zgłębienie wybranego przez zastęp tematu, analiza aktualnego problemu oraz możliwości jego rozwiązania, POSZUKIWANIE wszystkich ścieżek, jakimi zastęp będzie mógł w czasie realizacji tropu podążać. Drugi krok to aktywne działanie, często służba na rzecz kogoś. Trzeci krok to podsumowanie całości w formie wybranej przez zastęp, przy czym forma również powinna być aktywna i zawierać w sobie informacje o wszystkich działaniach podjętych w ramach realizacji próby.

Tropy można zdobywać od razu po wstąpieniu do drużyny, **przed złożeniem Przyrzeczenia Harcerskiego**. Choć tropy stanowią element prób na stopnie mogą być realizowane także poza próbą na stopień.

Program instrumentu

Tematyka tropu jest zasadniczo dowolna i odzwierciedla zainteresowania członków zastępu. Tropy grupuje się w kategorie tematyczne:

1. NATURA: Tropienie NATURY to ulubione zajęcie niejednej harcerki i niejednego harcerza. Świat przyrody pełen jest niezwykłych tajemnic i naturalnych skarbów czekających tylko na wprawnych obserwatorów. Jednak to, co żyje w wodzie, na ziemi i w powietrzu potrzebuje nie tylko naszego zachwyty, ale i ochrony. Nie ma czasu do stracenia - do dzieła!
2. INICJATYWA: Tropiąc zastępem miejsca, w których warto podjąć INICJATYWĘ, zastanówcie się, gdzie wasza dobra wola i rzetelna praca przydadzą się najbardziej. Zaczniście od swojego najbliższego otoczenia – je znacie przecież najlepiej – ale jeśli nadarzy się okazja, zróbcie coś pożytecznego także dla dzieci i młodzieży z dalszych krańców świata.
3. OJCZYZNA: Tropienie OJCZYZNY ma wiele znaczeń. Możecie dowiedzieć się więcej o naszej historii i jej bohaterach, doświadczyć bliskiego spotkania z polską muzyką, malarstwem czy filmem, a także

na własne oczy zobaczyć najpiękniejsze zabytki. Pokażcie, że nie o was mówi przysłowie: "cudze chwalicie, swego nie znacie".

4. BRATERSTWO: Jak wiemy, „Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza”. Tropy BRATERSTWA poświęcone są osobom, wobec których to wezwanie potrzebuje aktualnie waszej konkretnej odpowiedzi – osobom w jakiś sposób innym i przez to odrzucanym przez większość. Udzielcie im wsparcia najlepiej, jak potraficie!
5. ZARADNOŚĆ: „Do odważnych świat należy!”, a któż mniej boi się wyzwań niż harcerki i harcerze? Podążając tropem ZARADNOŚCI szybko przekonacie się, że świat pieniędzy nie dotyczy wyłącznie dorosłych. Zobaczcie, jak już dziś możecie uczynić świat bardziej sprawiedliwym, a swoją zawodową przyszłość - bardziej zrozumiałą.
6. ODKRYWANIE: O harcerkach i harcerzach mówi się, że zawsze chcą więcej wiedzieć niż wiedzą i umieć więcej niż umieją. Czy tak jest także z wami? Tropy dotyczące ODKRYWANIA wychodzą tej potrzebie naprzeciw: pozwalają przeprowadzać własne doświadczenia i eksperymenty oraz zgłębiać tajniki nauki i techniki.
7. CZŁOWIEK: Wszyscy wiemy, że w zdrowym ciele zdrowy duch, ale czy równie dobrze wiemy co robić, żeby każda drużyna i drużyna byli zdrowi? Tropiąc CZŁOWIEKA będziecie mieli okazję zasmakować różnych rzeczy dodających sił ciału: ruchu, odpoczynku, odpowiedniego jedzenia, a nawet wody i mydła.

Jeśli zastęp nie chce korzystać z żadnych zaproponowanych gotowych pomysłów lub luźniejszych inspiracji może na podstawie opisu kategorii tematycznej realizować swój w pełni autorski pomysł. Tu z pomocą przychodzą właśnie kategorie tematyczne – ich celem jest ułatwienie podejmowania inicjatyw, dzięki nadaniu możliwych kierunków działania.

Przewodząc zastępowi, zastępowy powinien dbać, by kolejne zdobywane tropy dotyczyły **różnych dziedzin**, tak by zapewnić harcerzom zróżnicowany rozwój (**w ramach próby na stopień każdy trop powinien być z innej kategorii**). Ponadto w ramach każdej próby na stopień harcerski **przynajmniej 1 trop musi zawierać elementy służby**.

Tropy stanowią nową inkarnację projektów starszoharcerskich. Różnią się one tym, że dla tropów istnieje propozycja karty tropów pomocna w jego realizacji i gotowe programy, z których można skorzystać. O ile poradnictwo zawiera gotowe pomysły, nie oznacza to, że nie można już realizować tropów w formie tak dowolnej jak było to w przypadku projektów starszoharcerskich (czyli tylko w oparciu o kategorie tematyczne) – jest to jak najbardziej wskazane. W odróżnieniu od tropów harcerskich tropy starszoharcerskie nie posiadają propozycji zadań do wykonania - zastęp układa je sam.

Materiały dla wychowanków

Narzędziem przydatnym zastępom będzie z pewnością [karta tropu starszoharcerskiego](#).

Programy tropów zawierają przykładowe przedsięwzięcia zastępu w postaci pomysłów – źródła inspiracji. Znajdziesz na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż starszoharcerskich instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane z tropami":

1. [Czas Bohaterów](#)
2. [Drzewo życzeń](#)
3. [Harcerski Piknik o zdrowym stylu życia](#)
4. [Każdy inny a jednak taki sam](#)
5. [Lokalny przewodnik po małej ojczyźnie](#)
6. [Magia nauki](#)
7. [Moje wsparcie się liczy](#)
8. [Nauka uczenia się](#)
9. [Naukowy zawrót głowy](#)
10. [Piękne polskie miasta](#)
11. [Przez żołądek do zdrowia](#)
12. [Puszka szczęścia](#)
13. [Sportowy przegląd](#)
14. [Ścieżki życia](#)
15. [Świat z perspektywy niepełnosprawnych](#)
16. [Zaopiekuj się mną](#)
17. [Zielnik harcerski](#)
18. [Zielony raj](#)
19. [Zmień swoje otoczenie](#)
20. [Zero hejtu](#)

Czas trwania próby

Zalecany czas zdobywania przez zastęp tropu starszoharcerskiego wynosi 4–8 zbiórek zastępu, czyli 1–3 miesiące.

Wytycznych tych nie należy traktować jako sztywnych granic.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Zdobywanie rozpoczyna się bezpośrednio po konsultacji z drużynowym i podjęciu decyzji przez zastęp, niekoniecznie w formie oficjalnej; fakt ten nie jest ogłaszany rozkazem drużynowego.

Decyzję o zamknięciu próby tropu starszoharcerskiego podejmuje zastęp przy akceptacji rady drużyny, po podsumowaniu działań na forum drużyny. Decyzja w sprawie zaliczenia tropu poszczególnym harcerzom starszym podejmowana jest przez zastęp i oparta jest na ich udziale w działaniach i wkładzie w osiągnięty efekt. Zamknięcie tropu ogłasza drużynowy w rozkazie.

Warto, żeby o zamknięciu tropu dowiedziała się cała drużyna. Fakt, że kolejne zastępy realizują tropy będzie dodatkowo motywować pozostałych harcerzy do zdobywania tropów.

Zaliczenie tropu poszczególnym harcerzom starszym ogłasza drużynowy w rozkazie.

Rola opiekuna

Koordynatorem realizacji tropu jest **zastępowy lub wyznaczony przez niego członek zastępu**. Zastępowy może scedować koordynację tropu na innego członka zastępu, np. podzastępowego, zaleca się jednak, żeby koordynatorem nie była osoba spoza zastępu - instrument ma wszak wspierać pracę w zastępie.

Wskazane jest, by działania podejmowane w celu zdobycia tropu monitorował wskazany przez drużynowego przyboczny lub inny członek kadry drużyny. Należy jednak dbać, by nadzór ten nie ograniczył zastępowemu lub wyznaczonemu przez niego koordynatorowi decyzyjności i nie osłabił jego pozycji jako lidera zastępu w ramach tropu lub zastępu jako takiego.

6. Wyzwania

Wyzwanie jest indywidualną próbą charakteru harcerza. Ma ono skłonić go do zmierzenia się z wybraną trudnością i w ten sposób wzmocnienia swej siły woli, zaś po pokonaniu trudności – wzmocnienia poczucia własnej wartości. Dzięki podjęciu i zrealizowaniu wyzwania wychowanek ma się przekonać, że może i powinien pracować nad sobą – że dzięki sile woli potrafi zmienić się na lepsze. Podstawą wybierania wyzwań jest Prawo Harcerskie. Realizowanie wyzwań sprzyja przede wszystkim rozwojowi w sferze ducha i emocji.

Sposób zdobywania

Mogą być realizowane zarówno podczas zbiórek i wyjazdów harcerskich, jak i w życiu prywatnym.

Wyzwania mogą być realizowane zarówno jako element próby na stopień, jak i poza nią.

Program instrumentu

Programy wyzwań są jedynie przykładami i służą zademonstrowaniu funkcjonowania instrumentu. Dopuszczalne jest także inspirowanie się wyzwaniami dedykowanymi sąsiadującym metodykom (np. w przypadku harcerzy inspirowanie się programami wyzwań starszoharcerskich). Przykłady wyzwań znajdziesz na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż harcerskich instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane z wyzwaniami".

Programy wyzwań są jedynie przykładami i służą zademonstrowaniu funkcjonowania instrumentu. Dopuszczalne jest także inspirowanie się wyzwaniami dedykowanymi sąsiadującym metodykom (np. w przypadku harcerzy starszych inspirowanie się programami wyzwań wędrowniczych).

Szczegółowy kształt wyzwania ustala drużynowy wspólnie z kandydatem, na podstawie jego propozycji. Podstawą są potrzeby wychowawcze kandydata w zakresie rozwoju duchowego, emocjonalnego i wolitywnego (dotyczącego siły woli). Dotyczy to także trudności podejmowanych wyzwań – ma ona optymalnie stymulować rozwój, a nie służyć do porównywania harcerzy między sobą.

*Wyzwanie ma być przede wszystkim „próbą charakteru”. Możliwe jest układanie wyzwań opartych o wysiłek fizyczny, pokonywanie lęków społecznych itd., każdorazowo trzeba jednak mieć przed oczami przede wszystkim rozwój wewnętrzny harcerza. Wyzwanie nie jest uniwersalnym instrumentem stymulującym rozwój w dowolnym kierunku – jego celem jest **wzmacnianie ducha** kandydata, nie zaś np. poszerzenie wiedzy czy osiągnięcie kolejnych poziomów sprawności fizycznej.*

Należy pamiętać o sformułowaniu jasnych kryteriów zaliczenia wyzwania.

Materiały dla wychowanków

Z programów wyzwań starszoharcerskich ujętych na stronie <https://zhp.pl/hub-gk/instrumenty-metodyczne/> w zakładce **Pilotaż harcerskich instrumentów metodycznych** jako "Materiały powiązane z wyzwaniami" boją korzystać harcerze starsi samodzielnie.

Czas trwania próby

Realizacja wyzwania powinna trwać do 3-4 miesięcy, ale może ono być krótsze, nawet jednorazowe.

Określanie minimalnego czasu realizacji wyzwania ma sens tylko w przypadku wyzwań ukierunkowanych na ćwiczenie systematyczności i wytrwałości.

Rozpoczęcie i zakończenie zdobywania

Rozpoczęcie realizacji wyzwania może nastąpić bezpośrednio po ustaleniu jego kształtu. Faktu tego nie ogłasza się w rozkazie.

Po zrealizowaniu wyzwania harcerz starszy zgłasza się do drużynowego, który zalicza wyzwanie samodzielnie lub opierając się na relacjach innych osób. Fakt zrealizowania wyzwania ogłasza się na forum drużyny w przyjęty w niej sposób, w miarę możliwości obrzędowo. Można go także udokumentować w rozkazie drużynowego.

Rola opiekuna

Kształt wyzwania oraz kryteria zaliczenia ustala drużynowy wspólnie z kandydatem. Od tego momentu potrzebne jest jedynie potwierdzenie zrealizowania ustalonych zadań, które drużynowy może powierzyć wybranej przez siebie osobie, w naturalny sposób z reguły będzie to zastępowy.